

مجلس دهم
کیفیت ذکر دائمی خداوند و اهمیت دوام بر عمل

أعوذُ بالله من الشيطانِ الرَّجيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ
وَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ

اللَّهُمَّ اشغَلْنَا بِذِكْرِكَ وَأَعَدْنَا مِنْ سَخَطِكَ وَأَجْرْنَا مِنْ عَذَابِكَ وَارزُقْنَا مِنْ مَوَاهِبِكَ وَأَنْعِمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلِكَ؛

«خدایا ما را به ذکر خودت مشغول کن و از غضب خودت پناه بده، و از عذاب خودت در امان بیاور، و ما را از بخشش‌ها و عطا‌های خودت روزی کن، و از فضلت بر ما نعمت بده و انعام کن!»

معنای ذکر خدا

اللَّهُمَّ اشغَلْنَا بِذِكْرِكَ! ذکر خدا: یعنی یاد خدا. مراد از ذکر، یاد کردن است؛ نه اینکه با زبان ذکری را جاری کردن. به اذکاری که انسان با زبان جاری می‌کند، ورد می‌گویند. ذکر برای قلب است و برای توجه به آن معنی مذکور. می‌گویند: فلان چیز در ذکر من است؛ یعنی: در یاد من است، در خاطر من است. آن وقت اگر انسان به این اذکار هم اذکار بگوید، از باب این است که اینها، آن چیزی را که قلب انسان یاد می‌کند به یاد می‌آورند و ظاهر می‌کنند؛ و لذا از این باب به اینها ذکر می‌گویند.^۱

ارزش یافتن ذکر، به سبب ایجاد یاد خدا

علی‌کلّ تقدیر آن چیزی که در واقع به درد انسان می‌خورد این است که یاد خدا باشد؛ و چون

---

^۱ مجمع البحرین، ج ۳، ص ۳۱۱: «قال الشیخ أبوعلی: "الذکرُ هو حُضُورُ المَعْنَى فی النَفْسِ" و قد یُسْتَعْمَلُ الذَّکْرُ بِمَعْنَى القَوْلِ؛ لِأَنَّ مِنْ شَأْنِهِ أَنْ يُذْكَرَ بِهِ المَعْنَى.»
هزار و یک کلمه، کلمه ۶۰۳:

«الذَّکْرُ بِاللِّسَانِ ضِدُّ الإِنْصَاتِ، وَ ذَالَهُ مَكْسُورَةٌ؛ وَ بِالْقَلْبِ ضِدُّ النِّسْيَانِ، وَ ذَالَهُ مَضْمُومَةٌ. قَالَه الكَسَائِيُّ، كَمَا فی التَّصْرِیحِ.»

این اذکار لفظی موجب یاد کردن خدا می‌شود، قیمت دارد. هر ذکر می‌شود، هر ذکر باشد که موجب یاد کردن خدا باشد، قیمت دارد؛ و هر ذکر که خدا را به یاد انسان نیاورد، قیمت ندارد. بنابراین اگر انسان یک ذکر مختصری بگوید و با آن ذکر، یاد خدا باشد بهتر از ذکر مفصلی است که غافل باشد.

اهمیت دوام بر عمل

حضرت امام جعفر صادق علیه السلام کودک بودند و به ذکر و عبادت و... خیلی علاقه داشتند. یکروز حضرت امام محمد باقر علیه السلام آمدند در مسجدالحرام و دیدند که این بچه روی زمین‌های داغ نشسته و مشغول عبادت است؛ حضرت فرمودند:

يَا بُنَيَّ! إِذَا رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الْعَبْدِ، رَضِيَ مِنْهُ بِالْقَلِيلِ؛^۱ «ای فرزند من! ای بچه! ای پسر کوچک من! اگر خداوند علی‌أعلیٰ از بنده‌اش راضی بشود، به کار کم هم راضی می‌شود.»

و لذا در روایات داریم:

قَلِيلٌ يَدُومٌ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ لَا يَدُومُ؛^۲ «آن کار کمی که انسان بکند و دوام داشته باشد، بهتر است از آن عبادتی که زیاد باشد اما دوام نداشته باشد.»

آن کار کمی که دوام دارد، جان‌دار است دیگر! این بهتر است از اینکه انسان کار زیادی بکند اما دوام نداشته باشد؛ [مثلاً] یک شب، هزار رکعت نماز بخواند و فردا شب هیچ نخواند، یا شب تا صبح عبادت کند اما نماز صبحش خواب بماند و قضا شود.

ضرب‌المثل «عبادت قورباغه»

بعضی‌ها اوّل شب می‌نشینند، ذکر می‌گویند، دعا می‌خوانند، آن وقت خسته می‌شوند و آخر شب خوابشان می‌برد، نماز شبشان خواب‌اند و نماز صبح هم خواب‌اند و بین‌الطلوعین هم خواب‌اند و أحياناً آفتاب هم می‌زند و خواب‌اند! عرب‌ها می‌گویند: «هَذَا يَعْْبُدُ عِبَادَةَ الْعُكْرُوغِ؛ اینها مثل عگروگ عبادت می‌کنند!» عگروگ به لسان این دهاتی‌های عرب - که به آنها مُعیدی می‌گویند - به «قورباغه» می‌گویند؛ می‌گویند: عبادت اینها مثل «قورباغه» است. چون اینها از سرشب در باغ‌ها و مرداب‌ها

---

^۱ الکافی، ج ۲، ص ۸۷: «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: "اجْتَهَدْتُ فِي الْعِبَادَةِ وَأَنَا شَابٌّ، فَقَالَ لِي أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا بُنَيَّ، دُونَ مَا أَرَاكَ تَصْنَعُ! فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا رَضِيَ عَنْهُ بِالْيَسِيرِ."»

^۲ غررالحکم و دُرر الکلم، ص ۵۰۵:

«حضرت امام علی علیه السلام فرمودند: "قَلِيلٌ يَدُومٌ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مُنْقَطِعٍ."»

می خوانند تا نزدیک سحر، سحر دیگر خاموش می شوند؛ صدای قورباغه دیگر آن وقت بلند نیست. قورباغه نه بین الطلوعین می خواند نه نزدیک اذان صبح.

فضای خالی از ازدحام و غوغای نفوس آخر شب

ولیکن مؤمن به عکس است. اول شب، نفوس بیدارند و فضا سنگین است؛ عبادت اول شب، مایه می خواهد. و لذا می گویند: اول شب بخوابید، آخر شب که همه نفوس خواباند و غوغا و ازدحامی در عالم نیست و فضا باز است، آن وقت مشغول عبادت بشوید. و لذا مؤمنین شبها زود می خوابند، و زود هم بلند می شوند دیگر و مشغول کار می شوند، و با اذکاری که دارند یاد خدا می کنند؛ اذکار هم بایستی به اندازه‌ای باشد که نفس را خسته نکند و ملال نیاورد.^۱

اهمیت رفق و مدارای با نفس در سیر و سلوک

در بسیاری از روایت‌هایی که سندش هم صحیح است داریم و مفاد آن روایات این است که: «در عبادات، طریق رفق را پیشه کنید!»^۲ یعنی مدارا، مدارا کنید با عبادت؛ به اندازه‌ای که ذهن و نفستان کشش دارد، شوق و عشق دارید، عبادت کنید! خسته می شوید رها کنید. اگر دو رکعت نماز شب خواندید و دیدید گیج هستید، بخوابید، گنجی تان که برطرف شد دو رکعت دیگر.

---

^۱ من لا یحضره الفقیه، ج ۱، ص ۴۸۱، از امام محمد باقر علیه السلام در تفسیر آیه ﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ آلِ مَصَاجِعٍ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾*:

«أُنزِلَتْ فِي أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامِ وَاتِّبَاعِهِ مِنْ شَيْعَتِنَا؛ يَنَامُونَ فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ، فَإِذَا ذَهَبَ ثُلُثَا اللَّيْلِ أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ فَزَعُوا إِلَى رَبِّهِمْ رَاغِبِينَ رَاهِبِينَ طَامِعِينَ فِيمَا عِنْدَهُ، فَذَكَرَهُمُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِي كِتَابِهِ لِنَبِيِّهِ وَأَخْبَرَهُمْ بِمَا أَعْطَاهُمْ وَأَنَّهُ أَسْكَنَهُمْ فِي جَوَارِهِ وَأَدْخَلَهُمْ جَنَّتَهُ وَأَمَّنَ خَوْفَهُمْ وَأَمَّنَ رَوْعَتَهُمْ...» ترجمه:

«این آیه درباره امیرالمؤمنین علیه السلام و پیروان آن حضرت که از شیعیان ما هستند نازل شده است؛ که ایشان در آغاز شب می خوابند و چون دو سوم از شب یا چندان که خدا خواهد بگذرد، از خواب برمی خیزند و پروردگار خود را گاهی از روی خوف و گاهی از روی طمع می خوانند، پس خداوند عزوجل در کتاب خویش نامشان را برای پیغمبرش ذکر می کند، و مؤمنین را از آنچه به آنان عطا می فرماید، آگاه می سازد که آنان را در جوار خویش جای داده و داخل بهشت می کند و ایشان را از بیم و هراس و خوف، ایمن می سازد...».

* سوره سجده (۳۲) آیه ۱۶. معاد شناسی، ج ۱۰، ص ۱۵۴:

«مؤمنین به آیات ما، شبانگاه (پهلوه‌های خود را از خوابگاه‌هایشان تهی می کنند، و پروردگارشان را از روی ترس و امید می خوانند.»

^۲ جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به رساله لبّ اللباب در سیر و سلوک اولی الألباب، ص ۱۰۶؛ رساله سیر و سلوک منسوب به بحر العلوم، ص ۱۴۸، تعلیقه ۱.

حتماً از انسان التزام نگرفتند که فلان مقدار نماز مستحبی بخواند؛ نه، اینها را مستحب کردند تا اینکه نفوس، به اندازه آن مقداری که استعداد و کشش دارند، انجام دهند. یک نفسی است که یک شب حال دارد صد رکعت نماز بخواند؛ یک وقتی انسان از آن صد رکعت در یک شب، دو رکعتش را هم نمی‌تواند بخواند، حال ندارد، خب نخواند! مستحبات معنایش این است دیگر به اندازه‌ای که [شوق دارید عبادت کنید].

تمثیل زیبای روایی از عدم رفق با نفس

در یک روایتی وارد است که:

شخصی که در عبادات تند می‌رود، مثل آن اسب‌سواری است که نه راه را طی می‌کند و نه پُشت و کمر برای این اسب می‌گذارد! اگر انسان روی اسب سوار شود و با مدارا برود، هم آن حیوان خسته نشده و هم انسان به مقصد می‌رسد، یک ساعت دیرتر، یک روز دیرتر؛ اما اگر تند برود، نه به مقصد می‌رسد، حیوان هم وسط راه می‌افتد دیگر، کمر برایش نمی‌ماند. انسان هم که دنبال عبادت بدود، از آن عبادت‌های سنگین، نفس خسته می‌شود و یک مرتبه رها می‌کند. لذا می‌گویند: تب تند، زود بار را می‌گذارد. اشخاصی که خیلی داغ می‌شوند و مشغول عبادت می‌شوند، زود خسته می‌شوند و رها می‌کنند. اگر به مدارا و ملایمت به نفس خود کم‌کم بخوراند آنچه را که اشتها دارد، از آنچه مناسب است با او از اذکار و توجه و... همیشه نفسشان به حال عشق و ذوق است و خسته نمی‌شود، و دست هم بر نمی‌دارد و بار را هم روی زمین نمی‌اندازد.

دوام مشغولیت نفس

خب انسان همیشه بایستی که به چیزی مشغول باشد، نفس انسان همیشه مشغول کاری است؛ همین طوری که بدن انسان که زنده است و همیشه دارد کار می‌کند و یک آن از حرکت نمی‌ایستد، نفس هم همین طور است. بدن انسان زنده همیشه در حرکت است و قلبش همیشه می‌زند؛ می‌خواهد خواب باشد، می‌خواهد بیدار باشد، می‌خواهد صحبت کند، می‌خواهد ساکت باشد، می‌خواهد بایستد، می‌خواهد حرکت کند، می‌خواهد غذا بخورد، می‌خواهد عبادت کند. قلب می‌زند، کلیه کار خودش را می‌کند، خون حرکتش را می‌کند، غذا به سلول‌های چشم و گوش می‌رسد، تمام سلول‌های انسان وظیفه خودش را در آن مسیر حرکت، حرکت جوهری انجام می‌دهند، می‌خواهد انسان بخواند، می‌خواهد نخواند؛ این لازمه زندگی است.

الكافی، ج ۲، ص ۸۷:

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: "قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: يَا عَلِيُّ، إِنَّ هَذَا اللَّيْلَ مَتِينٌ؛ فَأَوْغِلْ فِيهِ بِرَفْقٍ، وَ لَا تُبَعْضْ إِلَى نَفْسِكَ عِبَادَةَ رَبِّكَ، فَإِنَّ الْمُنْبِتَّ (يَعْنِي الْمُفْرِطَ) لَا ظَهْرًا أَبْقَى وَ لَا أَرْضًا قَطَعَ."»

نفس هم همین‌طور است. نفس انسان تا هنگامی که زنده است، همیشه خود را با چیزی مواجه می‌کند و از آن چیز، یک صورتی در ذهن خود می‌گیرد؛ در خواب، در بیداری، در سکون، حرکت، کوچک باشد، بزرگ باشد، هیچ تفاوتی نمی‌کند. انسان زنده نفسش مشغول است، انسان مرده هم حالا می‌گوییم نفسش مشغول است، اما نه به سوی زندگی؛ آن وقت فعلیت است و حالا قابلیت.

این نفس مشغول است، همیشه دنبال چیزی می‌گردد. همیشه یک صورت و یک خاطراتی برای ذهن انسان پیدا می‌شود، و انسان نمی‌تواند ذهن خود را از خاطرات فارغ کند؛ مگر اینکه از عالم صورت بگذرد و وارد در عالم مافوق صورت بشود، آن وقت نفس متوجه است به عالم بسیطی که صورت ندارد و بالاتر از صورت است؛ نه اینکه از توجه افتاده است، نفس از توجه نمی‌افتد، این لازمه حیات و زندگی است.

ذکر امور باقیه بهتر است یا ذکر امور فانیه؟!

پس بنابراین همیشه ذهن انسان و نفس انسان باید به چیزی مشغول باشد. حالا از آن چیزهایی که به او مشغول است، چه چیزی بهتر است؟ ذکر خدا بهتر است یا ذکر شیطان؟! ذکر خدا بهتر است یا ذکر نفس اماره؟! ذکر خدا بهتر است یا ذکر مردم؟! ذکر خدا بهتر است یا ذکر مال فانی؟! یا ذکر شهوت؟! یا ذکر تخیلات و توهمات؟! یا ذکر اموری که موجب استکبار و شخصیت انسان می‌شود؟! خلاصه، ذکر بقاء بهتر است یا ذکر امور فانیه؟!

مسئلاً آن [ذکر بقاء] بهتر است دیگر؛ چون آن انسان را به ابدیت گرایش می‌دهد، و توجه به این امور فانیه، ذهن انسان را به سمت خودش می‌کشد. در اینجا می‌فرماید:

اللَّهُمَّ اشْغَلْنَا بِذِكْرِكَ؟ «خدایا، ما را به ذکر خودت مشغول کن، همیشه یاد تو باشیم!»^۱

و چقدر خوب است انسان یاد خدا باشد؛ همیشه یاد خدا باشد همیشه! هیچ غفلتی نکند!

اهتمام مرحوم قاضی به یاد خدا و دوری از کلام دنیوی

یکی از دوستان ما در نجف اشرف، ایشان می‌فرمود که:

ما سیزده سال به درس مرحوم قاضی - رحمة الله علیه - می‌رفتیم و هر روزی یکی دو ساعت، کمتر بیشتر خدمت ایشان بودیم، و در این مدت سیزده سال یک کلام دنیوی از ایشان نشنیدیم که یک روز یک جمله از دنیا بگویند! سیزده سال! یکی دیگر از رفقا می‌گفت:

یک وقتی از شیراز یک حواله‌ای رسیده بود که ما بدهیم خدمت مرحوم قاضی، و من هم خدمت مرحوم قاضی تردّد نداشتیم و رفت و آمد نمی‌کردم. یک روز رفته خدمت ایشان و بین نماز مغرب

---

^۱ جهت اطلاع بیشتر پیرامون این مطلب رجوع شود به آیین رستگاری، ص ۱۴۶.

و عشاء آن حواله را خدمت ایشان دادم، و بعد مدام با خودم گفتم که یک سؤالی از ایشان بکنم، گفتم که آقا خیلی معذرت می‌خواهم، یک سؤالی از حضرت عالی می‌خواهم بکنم. گفتند: بگو بچه‌جان! عزیزم بگو چه می‌خواهی بگویی؟ گفتم که: می‌خواهم عرض کنم اینکه شما دم از وحدت خدا می‌زنید و می‌گویید مثلاً انسان به مقام وصول می‌رسد و به مقام لقاء خدا می‌رسد و فانی در ذات پروردگار می‌شود، اینها حقیقت دارد یا خیال است؟ (گفت:) مرحوم قاضی یک نگاه تندی به من کرد، دستش را به محاسن خودش کشید گفت: عزیز من، من چهل سال است در این وادی هستم! خیال است؟! خیال؟! این، اشتغال به ذکر خدا است! «اللَّهُمَّ اشْغَلْنَا بِذِكْرِكَ» معنایش این است که همیشه ذهن ما را مشغول خودت کن! غیر از خودت هیچ پرده‌ای در ذهن انسان پیدا نشود، هیچ هیچ هیچ! صاف و پاک.

و أَعْدْنَا مِنْ سَخَطِكَ؛ «و ما را از غضب خودت در دامن خودت پناه بده!».
 تو به ما غضب نکن! بگذار مردم غضب کنند، سِوای تو غضب کند، آنها مهم نیست؛ اما تو بر ما غضب نکن! غضب تو خیلی شدید است! غضب تو خیلی خیلی شدید است؛ آدم را قطعه قطعه می‌کند!

و أَجْرْنَا مِنْ عَذَابِكَ؛ «ما را از عذاب خودت در دامن خودت پناه بده!»
 عذاب که می‌کنی، ما را در دامن خودت پناه بده! ما را بگیر و نگذار از آن عذاب‌های خودت به ما برسد! ما یک آدم‌هایی هستیم، موجوداتی هستیم که طاقتِ خشم و غضب و عذاب و... را نداریم؛ لذا آقا جان، ذهن ما به مواهب و نعمت و رحمتِ رحیمیت و جمال و... عادت کرده است. تو اگر بعضی اوقات هم می‌خواهی ما را گوش مالی بدهی، تو خدایی و [گوش مالی] می‌دهی، اما یک قسم گوش مالی نده که ما را دور بیندازی! یک قسم گوش مالی که ما را بیشتر نزدیک کند؛ آن گوش مالی عیبی ندارد! ما از دوری تو می‌ترسیم، حالا به هر قسمی که می‌خواهی تو ما را نزدیک کنی، به رحمتِ رحیمیت باشد، رحمانیت باشد، جمال باشد، جلال باشد، اختیار با خودت است.

طلب امام سجاد علیه السلام از خداوند مواهب لا یتناهی را

و ارزُقْنَا مِنْ مَوَاهِبِكَ؛ «روزی کن به ما از بخشش‌های خودت!»
 بخشش‌های لا یتناهی که همیشه از خزانه جودت اضافه می‌شود و بر موجودات و بر کائنات می‌ریزد، از آنها هم به ما بده و روزی ما بکن!
 ما آدم‌هایی هستیم که خیلی اشتها داریم، و اشتهای ما غیر از اشتهای مردم است. اشتهای مردم کوچک است؛ به یک لقمه نان سیر می‌شوند، به یک آبگوشت سیر می‌شوند، به یک

چلوکباب قانع می‌شوند، به یک زندگی قانع می‌شوند، به یک مسندی به یک حکومتی شاد می‌شوند؛ روزی‌شان [هم همین است!] اما ما یک دهانی داریم مگر اندازه دارد! به اندازه فلک! تمام فلک و خورشید و قمر و منظومه و کهکشان را بریزند درون این دهان ما، باز هم دهان بزرگ است و این گوشه لب ما هم جا نمی‌گیرد! ما یک‌هم چنین اشتهاهایی داریم! مگر حضرت سجّاد علیه‌السلام فرمود؟! آخر ما این اشتها را هم از پیش خود نیاوردیم، ما می‌رویم دعا‌های ابوحمزه را می‌خوانیم و حضرت هم در دهان ما می‌گذارد، می‌گوید: این طوری بگو، آن طوری بگو! مثل مادر که در دهان بچه‌اش می‌گذارد و یادش می‌دهد؛ حضرت می‌گوید:

إِن لَنَا فَيْكَ أَمَلًا طَوِيلًا^۱ «ما خیلی آروزی بزرگی درباره تو داریم!»

وقتی حضرت سجّاد این طور می‌گوید، ما چه بگوییم؟! به ما یاد می‌دهد دیگر.

و ارزُقْنَا مِنْ مَوَاهِبِكَ؛ «از آن روزی‌های زیاد نصیب ما کن!» از این چیزها به ما بدهی ما سیر نمی‌شویم و تو هم خدای رزّاقی: **(إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ)**^۲. و وَظِيفَةُ رِزَاقِ اَيْنِ اَسْتِ اَكِه مَرزُوقِ رَا رُوزِي بَدَهْدُ؛ روزی ما باید یک روزی‌ای باشد که ما را سیر کند، و الا حاشا به کرم تو که ما را در سر سفره خود دعوت کنی و آن وقت غذا به اندازه ما نیاوری! این خوب نیست. اگر راضی می‌شوی که بگویند: این خدا، خدایی است که مرزوق را سیر نمی‌کند و از سر سفره‌اش گرسنه بلند می‌شوند، به خصوص در افطار ماه رمضان، حُب بکن! اگر نه، یک خدای رزّاقی هستی که باید سیر کنی، ما را باید سیر کنی دیگر! **إِن لَنَا فَيْكَ أَمَلًا طَوِيلًا** ما این طوری هستیم.

و ارزُقْنَا مِنْ مَوَاهِبِكَ وَ اَنْعِمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلِكَ؛ «إنعام کن بر ما از فضل خودت!»

بریز به آن مقداری که ما دیگر نه دست بشناسیم از پا و سر بشناسیم از دست؛ هیچ نشناسیم! چه چیزی بشناسیم فقط؟ اشتهاهایی به ذکر خودت.

و ارزُقْنَا حَجَّ بَيْتِكَ وَ زِيَارَةَ قَبْرِ نَبِيِّكَ صَلَوَاتِكَ وَ رَحْمَتِكَ وَ مَغْفِرَتِكَ وَ رِضْوَانِكَ عَلَيْهِ وَ عَلَى اَهْلِ بَيْتِهِ، إِنَّكَ قَرِيبٌ مُجِيبٌ.

«ما را روزی کن اینکه قصد کنیم و بیاییم خانه تو را زیارت کنیم و حج انجام بدهیم و زیارت قبر پیغمبرت را بجا بیاوریم، که صلوات و رحمت و مغفرت و رضوان تو بر آن پیغمبر و بر اهل بیت آن پیغمبر باشد!

تو هم خیلی نزدیکی و اجابت می‌کنی و حرف ما را هم گوش می‌کنی! این دعای ما را هم

^۱ مصباح‌المتهجّد و سلاح‌المتعبّد، ج ۲، ص ۵۸۶، فرازی از دعای ابوحمزه ثمالی.

^۲ سوره ذاریات (۵۱) آیه ۵۸. رساله نکاحیه، ص ۱۳۸:

«مسلماً خداوند است تنها که او بسیار روزی‌دهنده است و دارای قوّت و قدرتی محکم و استوار می‌باشد.»

مستجاب کن که حج را انجام بدهیم!»

استحباب دعا کردن برای تشرّف به حج

مستحب است که انسان همیشه از خداوند علی‌اعلیٰ تقاضا کند برای حج^۱. حج خیلی عبادت خوبی است، خیلی خوب است! و مستحب مؤکّد است که انسان هر سال حج کند^۲ و یک عملی است که واقعاً عوض می‌کند؛ افرادی که حج نکردند نمی‌دانند، افرادی که حج کردند می‌دانند که اینها حج انسان را اصلاً عوض می‌کند!^۳

داستان تشرّف خواهر مؤلف به حج تمتّع

یکی از این همشیره‌های ما خیلی مقدّس و خیلی یک طریق خاص و... بود؛ چند سال پیش، وقتی می‌خواستیم مکه برویم رفتیم خدمت ایشان که: شما هم امسال بیاید برویم مکه! گفت: «نه! این مکه‌ای که مردم می‌روند، مکه نیست؛ تجارت و سیاحت است! من می‌خواهم مکه بروم که خدا پسند باشد!» از این حرف‌ها. گفتیم: خُب حالا شما آن طوری که می‌خواهی بیا برویم! گفت: «من با این خصوصیات و با فلان و... نمی‌توانم؛ حالا دیگر مُد شده است همه مردم آقاها با خانم‌هایشان می‌روند مکه!» خلاصه، محکم، که اصلاً [حاضر به آمدن نمی‌شد!] باز این قدر صحبت کردیم و یواش یواش و ملایم، این طرف و آن طرف، عیناً مانند ماهی گیرهایی که می‌خواهند ماهی بگیرند. می‌گویند: «إِنِّ مِنْ

---

^۱ درخواست و دعای برای تشرّف به حج در بسیاری از ادعیه وارد شده است؛ خصوصاً در ادعیه ماه مبارک رمضان و از جمله: اقبال الأعمال، ج ۱، ص ۲۴:

«از امام صادق و امام کاظم علیهما السلام روایت است که فرمودند:

”در تمام ماه مبارک رمضان از ابتدا تا آخرش بعد از هر نماز فریضه بگویند:

اللهم ارزقني حج بيتك الحرام في عامي هذا و في كل عام، ما أبقيتني في يسر منك و عافية و سعة رزق، و لا تخلني من تلك المواقف الكريمة و المشاهد الشريفة و زيارة قبر نبيك صلواتك عليه و آله، و في جميع حوائج الدنيا و الآخرة فكن لي! اللهم إني أسألك فيما تقضى و تقدّر من الأمر المحتوم في ليلة القدر من القضاء الذي لا يردّ و لا يبدل أن تكّتبني من حجاج بيتك الحرام، المبرور حجهم، المشكور سعيتهم، المغفور ذنوبهم، المكفر عنهم سيئاتهم؛ و اجعل فيما تقضى و تقدّر أن تطيل عمري في طاعتك و توسّع عليّ رزقي و تؤدّي عني أمانتي و ديني! آمين رب العالمين“.

^۲ رجوع شود به وسائل الشريعة، ج ۱۱، ص ۱۳۳.

^۳ جهت اطلاع از اهميت بجا آوردن حج در اوان سن بلوغ و تأثیرات شگرف این فریضه در روح و جان انسان رجوع شود به روح مجرد، ص ۵۰۰.

الْبَيَانِ لَسِحْرًا»^۱ تا اینکه او یک خورده نرم تر شد و بعد مقدمات و... ، حالا اینها عکس می خواهند. گفت: «عکس! مگر من عکس می اندازم! مگه که نباید با عکس باشد!» گفتیم: ما از شما آن طور عکس که نمی خواهند! چادر سرت می کنی و می کشی روی صورت خودت، می روی پیش یک عکاس زن [و عکس] می اندازی! اینها فقط یک مستمسکی می خواهند آنجا بچسبانند؛ این که عکس نیست! این هم اشکال ندارد.

خلاصه ما به هزار وسیله یک هم چنین عکسی از ایشان بردیم و گذرنامه شان را گرفتند و با هم رفتیم. رفت آنجا، طوافی کرد و سعی ای و منظره ای و دادی و بیدادی و لئیکی و عجیب و عجیب! او می آمد در مسجد الحرام دیگر نمی خواست بیرون بیاید؛ هیچ! هیچ! ما برگشتیم. او از یکی دو ماه که مانده بود به موسم حج، دیگر دیوانه شده بود، او را حرص برداشته بود! گفتیم: چه شده است آقا؟! تو که می گفתי این حج زیارت نیست؛ سیاحت است و تجارت است و گردش است و...! گفت: «نه، آقا! این طورها نیست! یک حساب های دیگر است!» خب خدا إن شاء الله باز مجدداً قسمت کند!

امام مجتبی علیه السلام بیست و پنج مرتبه پیاده حج کردند

خلاصه مطلب، حج این طور است؛ و لذا حضرت امام حسن مجتبی بیست و پنج مرتبه پیاده حج کردند،^۲ حضرت امام زین العابدین ظاهراً با شتر خودشان همین مقدار یا مقداری کمتر بیشتر حج کردند،^۳ خلاصه هر سال حج می کردند. و به خصوص حج؛ غیر از عمره است! ثواب حج خیلی بیشتر از عمره است! و به حج نزدیک تر، آن عمره ای است که انسان در ماه رجب انجام می دهد.

«و ما را موفق کن به زیارت قبر پیغمبرت، که صلوات و رحمت و مغفرت و رضوان تو بر او و بر اهل بیتش باد» که اینها آمدند و این راه را باز کردند و تبیین کردند و آن معانی را به انسان القا کردند و با این انسان مادی شهوی که مُنْعَمِر در مادیات است و قلبش به آمال و آرزوها

^۱ من لا یحضره النقیه، ج ۴، ص ۳۷۹، به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله:

«إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةً، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا»؛ نور ملکوت قرآن، ج ۲، ص ۳۳۲: «هرآینه بعضی از انواع شعر، حکمت می باشد و [بعضی از انواع سخن، چنان در افاده معنا و تسخیر افهام مخاطبان، با فنون بلاغت و استعمال مجازات و انواع استعارات مؤثر است که می توان آنها را از اقسام سحر نامید.»

^۲ مناقب آل ابی طالب، ابن شهر آشوب، ج ۳، ص ۱۸۰؛ السنن الکبری، بیهقی، ج ۴، ص ۳۳۱؛ شرح الأخبار فی فضائل الأئمة الأطهار علیهم السلام، ج ۳، ص ۱۱۱ و ۵۳۷.

^۳ الخصال، ج ۲، ص ۵۱۸.

دوخته و چسبیده شده است، آنها چه زحمت‌ها کشیدند تا اینکه این قلب‌ها را حرکت دادند و بردند به آن عالم، و مردم را دارای عشق و علاقه به ابدیت کردند، و راه مردم را با خدا باز کردند. اینها همه به واسطهٔ برکات پیغمبر و اهل بیت پیغمبر بوده است؛^۱ حتی آن نعمتی که بر انبیاء سابقین و اُمم آنها نازل می‌شده به واسطهٔ رحمت پیغمبر ما و اهل بیت پیغمبر ما بوده است. پس اینها بر ما سوی الله حق دارند؛ رحمت و مغفرت و رضوانت را بر آنها زیاد کن! و دائماً آنها را در صفات جمال خود حرکت بده! و در ذات مقدس خود که لا یتناهی است، روز به روز بر سعه و بر درجهٔ آنها بیفزای!

و ارزُقنا عملاً بطاعتک؛ و توفَّنا علیٰ مِلَّتکَ و سُنَّةَ نَبِیکَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ؛ «خدایا! ما را موفَّق کن، ما را روزی کن که به طاعت تو عمل کنیم! آنچه موجب طاعت تو است، عمل کنیم، آنچه موجب رضای تو است ما عمل کنیم. غفلت نکنیم، عمل به غیر طاعت تو نکنیم، دل غیر از تو را خشنود نکنیم. و ما را بمیران بر آیین خودت!»

هر کس يك آیینی دارد؛ مردم آیینی دارند، قوم‌ها، عشیره‌ها، طوایف، اُمم، هر کدامیک سنتی دارند، سنت‌های جاهلی، بدعت‌های جاهلی، مغزها را گرفته و همهٔ مردم را در او هام مُتَحَجِّر و مُتَقَسِّر کرده است «خدایا ما را بمیران بر سنت خودت، بر آیین خودت» [خدایا] تو هم آیین داری، آیین تو "لا إِلَهَ إِلَّا اللهُ" است؛ غیر از تو هم هیچ چیزی در عالم وجود نیست.^۲ این آیین خدا است؛ ملت پروردگار، آیین پروردگار، قرآن کریم و احکام او است که همه بر محور توحید دور می‌زند. ما را بر این آیین بمیران! و از تمام آیین‌ها و سنت‌های جاهلی، ما را بر حذر بدار! و هر آیینی که غیر از آیین تو باشد، بدون استثنا از سنت‌های جاهلی و از آیین‌های جاهلی است. و بین کفر و اسلام که فاصله نیست.

معنای اصطلاحی سنت

و سُنَّةَ نَبِیکَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ؛ «ما را بر سنت پیغمبرت بمیران!»
 سنت: یعنی آن عملی که انجام می‌دهد و آن عمل، نه از نقطهٔ نظر کار شخصی اوست؛ از نقطهٔ نظر یک کار اصولی است که برای تمام امت، مقلد فرموده و معین فرموده، و خودش به عنوان الگو و به عنوان برنامه، آن عمل را انجام می‌دهد که مردم از روی دست پیغمبر رفتار

^۱ جهت اطلاع از توسل انبیا به خمسهٔ طیبه و نزول رحمت بر آنها به واسطهٔ اهل بیت علیهم السلام، رجوع شود به معاد شناسی، ج ۹، ص ۱۹۵.

^۲ جهت اطلاع از مفاد کلمه «لا اله الا الله»، رجوع شود به نور ملکوت قرآن، ج ۴، ص ۱۹۶؛ رسالهٔ سیر و سلوک منسوب به بحر العلوم، ص ۱۹۲.

کنند. این را می‌گویید: سنت. ما را بر سنت پیغمبرت صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِمِيرَان!
 اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَ لِوَالِدَيَّ وَ اِرْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا! إِجْزِهِمَا بِالْإِحْسَانِ إِحْسَانًا وَ بِالسَّيِّئَاتِ غُفْرَانًا!
 «خدایا مرا ببامرز، و پدر و مادر مرا ببامرز و آن دو را مورد رحمت خود قرار بده، کما اینکه در
 حال کودکی آنها مرا تربیت کردند! و آنها را به احسانی که درباره من کردند جزای احسان بده!
 و گناهانی هم که انجام دادند همه را مورد غفران و آمرزش خود قرار بده!»
 این هم دعا برای پدر و مادر! و مستحب است که همیشه انسان برای پدر و مادر خودش دعا
 کند، پدر و مادر منتظرند.^۱ اول، حضرت سجّاد بر پیغمبر و بر اهل بیت پیغمبر دعا کرد، از او
 گذشت به پدر و مادر؛ چون پدر و مادر هم مقدمه وجود انسان اند و تا رحمت به ایشان نرسد،
 رحمت به انسان نمی‌رسد. اول انسان باید صلوات بفرستد و دعا کند، بعد برای خودش دعا
 کند؛ چون آنها اصل هستند و انسان فرع. پدر و مادر هم همین طور هستند، پدر و مادر نباید
 فراموش شوند.

کیفیت «نماز والدین»

یک نمازی وارد است به نام «نماز والدین» که بسیار نماز خوبی است! اگر آدم وقت کند در
 هر شبانه روز، دو رکعت بخواند؛ در رکعت اول بعد از حمد، ده مرتبه: **(رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ
 وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ)**،^۲ در رکعت دوم بعد از حمد، ده مرتبه: **(رَبِّ اغْفِرْ لِي
 وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ نَحَلَّ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ)**،^۳ بعد از اینکه نماز تمام شد ده
 مرتبه: **(رَبِّ اَرْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا)**،^۴ این [نماز] خیلی مؤثر است و مرتب به پدر و

^۱ الکافی، ج ۲، ص ۱۵۹:

«از معمر بن خلّاد روایت است: از امام رضا علیه السلام پرسیدم: آیا برای پدر و مادرم دعا کنم اگرچه مذهب حق را
 نشناسند؟

حضرت فرمود: ادعُ لَهُمَا وَ تَصَدَّقْ عَنْهُمَا؛ و إن كانا حَيِّينِ لا يَعْرِفَانِ الْحَقَّ فَادْرِهِمَا فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ
 سَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي بِالرَّحْمَةِ لا بِالْعُقُوقِ.

”برای آنها دعا کن و از جانب آنها صدقه بده! و اگر زنده باشند و مذهب حق را نشناسند با آنها مدارا کن؛ زیرا رسول
 خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمود: خدا مرا به رحمت فرستاده است نه به عقوق و بی‌مهری و ناسپاسی!“

^۲ سوره ابراهیم (۱۴) آیه ۴۱. مهرتابان، ص ۱۸۹:

«بار پروردگار من! ببامرز مرا و پدرم را و مادرم را و مؤمنان را در روزی که حساب برپا می‌شود.»

^۳ سوره نوح (۷۱) آیه ۲۸. ترجمه:

«بار پروردگار من! ببامرز مرا و پدرم را و مادرم را و هرکه با ایمان وارد خانه‌ام شود و همه مؤمنین و مؤمنات را.» (محقق)

^۴ سوره اسراء (۱۷) آیه ۲۴. نور ملکوت قرآن، ج ۱، ص ۱۳۲:

حکایتی در کیفیت رسیدن نماز والدین به آنها

وقتی که مرحوم دایی پدر ما، آقای آقا میرزا محمد طهرانی، از سامراء آمده بودند طهران، و از طبقات مختلف، خیلی هم به دیدن ایشان می‌آمدند و من جمله از افرادی که در منزل ما خدمت می‌کردند، عموهای ما بودند، همین آقای آقا سید محمد تقی که الآن حیات دارند، آقا سید محمد رضا، آقا سید محمد کاظم؛ اینها می‌آمدند صبح تا به غروب از مردم پذیرایی می‌کردند. یک روز مرحوم آقا میرزا نجم الدین، که پسر دایی پدر ما بود، به عموی ما حاج سید محمد رضا گفت: «من مادرت [عمه‌ام] را خواب دیدم و به من گفت: چند شب است که محمد رضا غذای ما را نمی‌فرستد!» این خواب را می‌بیند و فردا تا آقا سید محمد رضا - که عموی ما باشند - می‌آیند منزل، این خواب را برای ایشان تعریف می‌کند و می‌گوید: «من والدهات را خواب دیدم و ایشان می‌گفت که: چند شب است که محمد رضا غذای ما را نمی‌فرستد!» عموی ما می‌رود در فکر که این یعنی چه؟! ما مثلاً برای پدر و مادرمان چه کار می‌کردیم که چند شب است غذای آنها را نمی‌فرستیم؟! یک مرتبه متوجه می‌شود! این خواب را خود عموی من آقا سید محمد رضا، برای من تعریف کرد. ایشان می‌گفت:

بیست و پنج یا سی سال بود که من هر شب بین [نماز] مغرب و عشاء دو رکعت نماز والدین می‌خواندم. و این چند شبی که می‌آمدم اینجا روزها خدمت می‌کردم، دیگر مجال خواندن این دو رکعت نماز والدین را نداشتم؛ هیچ کس هم از این موضوع خبر نداشت! او مادر را خواب می‌بیند که: محمد رضا چند شب است غذای ما را نفرستاده است!^۲

سالک باید دل پدر و مادر را به دست بیاورد

پس انسان همیشه باید برای پدر و مادر دعا کند و تا پدر و مادر دارد باید قدرشان را بداند، وقتی از دست رفتند دیگر رفت! انسان تا آخر عمر بگردد نه پدری پیدا می‌کند، نه مادری! و اگر کسی بخواهد که راه برایش باز بشود، باید دل پدر و مادر را به دست بیاورد. دل پدر و مادر را به دست آوردن خیلی عجیب است!! خیلی خیلی عجیب است و بسیار مؤثر است برای باز شدن

«بار پروردگار من! بر آن دو رحمت بفرست، هم‌چنان که آن دو مرا در سنّ صِغَر و دوران صباوت و کودکی پرورش دادند، و به سرحلّ رشد و کمال رسانیدند.»

^۱ مستدرک الوسائل، ج ۲، ص ۱۱۳؛ مکارم الأخلاق، ص ۳۳۴.

^۲ معاد شناسی، ج ۳، ص ۱۹۸.

قفل‌های آسمانی، و کلیدش محبت آنها است!^۱

حالا از پدر و مادر گذشت، از او پایین تر:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ، الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ، وَتَابِعْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُم بِالْخَيْرَاتِ؛ «خدایا! همه مؤمنین و مؤمنات را مورد غفران و رحمت خودت قرار بده! تمام مؤمنین و مؤمنات عالم!»
«الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ»؛ زنده‌ها، آن طرف دنیا هستند، افریقا هستند، مشرق عالم، مغرب عالم، شمال عالم، جنوب عالم؛ هر جا که مؤمن است و مسلمان است، او مرتبط به انسان است! [خدایا] از گناهانشان بیامرز، قلب آنها را پاک کن و صفا بده!

مرده‌هایشان را هم مورد مغفرت قرار بده، آنها را هم بیامرز!

در همه خیرات، ما را با مؤمنین عالم شریک کن

«و تابع بیننا و بینهم بالخیرات؛ بین ما و آنها را به یک رشته متصل به واسطه خیرات، متصل کن، جدا نکن!»

تابع: به معنای والی است. والی، یوالی، مواله؛ تابع، یتابع، متابعه؛ یعنی پی‌درپی درآمدن، چیزی دنبال دیگری آمدن بدون فاصله، موالات. مثلاً: من برای شما صحبت می‌کنم، می‌گویند: دارم به موالات صحبت می‌کنم. اما اگر نه، الآن صحبت کنم، بعد پنج دقیقه ساکت شوم و دو مرتبه صحبت کنم؛ اینجا دیگر آن رشته، موالات خود را از دست داد و پی‌درپی نیست. تابع: یعنی به موالات و متابعت، یکی پشت سر دیگری.

بین ما و بین تمام این مؤمنین و مؤمناتی را که در عالم هستند، از مرده‌ها و زنده‌ها، به خیراتی که به ما عنایت می‌کنی، رشته ما را متصل کن! ما برای مؤمنین و مؤمنات دعا می‌کنیم، این رشته متصل است؛ دو مرتبه دعای دیگر، متصل است؛ به آنها انفاق می‌کنیم، صله رحم می‌کنیم، تشییع جنازه می‌کنیم، برای آنها طلب رحمت می‌کنیم، اصلاً برای آنها خیر می‌خواهیم، این خیری که برای آنها می‌خواهیم، در خواب و بیداری، یک رشته‌ای است که دائماً ما را به تمام دل‌های مؤمنین و مؤمنات، «الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ»، همیشه متصل می‌کند؛ این اتصال نباید بریده شود. دنبال و پی‌درپی، دل‌های ما را به همه مؤمنین و مؤمنات به خیرات متصل کن!

^۱ جهت اطلاع بیشتر از اهمیت احترام به پدر و مادر و آثار روحی آن بر نفس انسان، رجوع شود به نور ملکوت قرآن ج ۱ ص ۱۴۱: داستان دوره‌گردی که در اثر خدمت به مادر برای او کشف حجاب ملکوت شد.

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا، ذَكَرْنَا وَأُنْثَانَا، صَغِيرَنَا وَكَبِيرَنَا، حُرْنَا وَمَمْلُوكَنَا!
«خدایا بیامرز؛ غفرانت را شامل حال زنده‌های ما و مرده‌های ما بکن؛ افرادی که حضور دارند و شاهدند، افرادی که غایب‌اند، افرادی که مذکرند و مردند، افرادی که مؤنث‌اند و زن‌اند، افرادی که صغیرند و کودک‌اند و خردند، کبیرند و بزرگ‌اند، خردند و آزادند، یا مملوک‌اند و غلام و کنیز؛ همه اینها را بیامرز!»

همه اینها برای ما هستند: حُرْنَا، مَمْلُوكِنَا، اُنْثَانَا، غَائِبِنَا، شَاهِدِنَا همه مؤمن‌اند و هرکسی که مؤمن شد، برادر انسان می‌شود و با انسان ربط پیدا می‌کند و انسان برای همه آنها باید دعا کند! و دعا هم مؤثر است!! نه اینکه خیال کنید دعایی که انسان می‌کند فقط نتیجه‌اش عائد خودش می‌شود؛ نه! اینکه عائد خودش می‌شود به جای خود، همین که دعا می‌کند نور و رحمت برای آنها می‌فرستد؛ حالا یکی مشرق عالم باشد، یکی مغرب عالم.

حکایت مرحوم علامه و دعای رفیقی در حقّ او

آن زمان‌هایی که بنده نجف بودم یک ماه رمضان آمدم کربلا؛ ماه رمضان که درس‌ها تعطیل بود، کربلا بودیم. و یک رفیقی داشتیم خیلی حالش خوب بود و او چند روز رفت برای بغداد و کاظمین و برگشت. یک روز من خیلی حال قبض عجیبی داشتم و به من خیلی قبض دست داد، خیلی زیاد! علتش را هم نمی‌دانستم. غسل کردم، وضو گرفتم که بیایم حرم نماز بخوانم، آمدم در صحن حضرت سیدالشهداء علیه السلام، باز هم همین‌طور حال قبض بود و نتوانستم بروم داخل حرم، تقریباً تا یک ساعت به ظهر گوشه صحن نشستم؛ یک‌مرتبه دیدم یک حال نشاط و سرور و وجدی پیدا شد، خیلی عجیب! حال بسطی که هیچ قابل قیاس با آن قبض سابق و گرفتگی نبود! برخاستم و رفتم حرم و زیارت و نماز و تا ظهر بودیم و آمدیم. فردا این آقا برگشت. آمد، گفت:

سید محمدحسین! دیروز چه بود، حالت این‌طوری بد شده بود؟! (گفت): من دیدم خیلی حالت قبض است و خیلی ناراحتی، رفتم خدمت موسی بن جعفر و یک ساعت به ظهر دو رکعت نماز خواندم و برایت دعا کردم.

همان دقیقه‌ای که او برای ما آنجا رفته و دعا کرده، اینجا به ما رسیده بود. بین کاظمین و بین کربلا هم هیچ‌جده فرسخ فاصله است! فرسخ مهم نیست، مغرب و مشرق باشد، دل‌ها وقتی مرتبط باشد این‌طوری است.^۱

یک‌وقت شما در منزل خودتان نشستید و می‌بینید حال قبض برایتان پیدا شد، علتش را هم

^۱ جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به معاد شناسی، ج ۹، ص ۱۱۴.

نمی‌دانید؛ در مغرب عالم یک رفیقی دارید برای او قبض پیدا شده است. یا برای شما قبض پیدا می‌شود، برای او پیدا می‌شود. وقتی دل‌ها مرتبط شود، این از آثارش است. حالا تمام مؤمنین و مؤمناتی که در عالم هستند، اینها از نقطه نظری با انسان ربط دارند و انسان باید همیشه برای اینها دعا کند؛

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ، الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ!

توصیه‌های پیامبر اکرم به حضرت فاطمه زهرا علیهما السلام در اعمال قبل از خواب

پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم تشریف آوردند در خانه فاطمه زهرا سلام الله علیها؛

گفتند:

«ای فاطمه جان! هر شب که می‌خواهی بخوابی، نخواب تا این کارهایی که من می‌گویم

انجام بدهی، انجام دهی!»

حضرت فاطمه عرض کرد:

«پدر جان، چه کار کنم؟» پیغمبر فرمودند:

«هر شب که می‌خواهی بخوابی، یک ختم قرآن بکن و یک حج و عمره هم انجام بده و تمام مؤمنین و مؤمنات را از خود خشنود کن و تمام انبیا و ملائکه را شفیع خود قرار بده!»

حضرت فاطمه سلام الله علیها عرض کرد:

«پدر جان، من چگونه می‌توانم این کار را بکنم؟! هر شب یک ختم قرآن کنم قبل از خواب! یک حج عمره هم بکنم! مگر می‌شود؟! حج اصلاً در زمان معین در سال است، در سال هر کسی یک حج می‌تواند بکند، من چگونه هر شب یک حج کنم؟! و من چگونه می‌توانم تمام مؤمنین و مؤمنات عالم را از خودم راضی کنم؟! و تمام پیغمبران و ملائکه را شفیع خود قرار بدهم?!»
حضرت فرمودند:

«ای فاطمه جان! هر کس سه بار سوره **﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ﴾** بخواند، ثواب یک ختم قرآن است، پس سه تا **﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ﴾** می‌خوانی؛ و اگر کسی بگوید: «سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ» ثواب حج و عمره دارد؛ و اگر کسی بگوید: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ» تمام مؤمنین و مؤمنات را راضی کرده است، (چون این دعا است و دعا هم می‌رود و همه را راضی می‌کند)؛ و بعد بگوید: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ وَالْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ» این صلوات و درود موجب این می‌شود که پیغمبر و اهل بیت پیغمبر و ملائکه و فرشتگان مقرب

^۱ سوره إخلاص (۱۱۲).

و انبیاء و مرسلین را شفیع خود قرار داده است.^۱

خیلی آسان است! آدم وقتی می خواهد بخوابد، سه تا **«قُلْ هُوَ اللَّهُ»** می خواند، یک تسبیحات
أربعه، «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَلَى الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَ
الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ»، این کارها را می کند و می خوابد؛ به این آسانی! این هدیه کمی نیست!
كَذَّبَ الْعَادِلُونَ بِاللَّهِ وَ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا

عَدَلٌ بِهِ: یعنی يك عدل قرار داد؛ عدل: یعنی لنگه. این کفه ترازو عدل دارد، عدلش آن کفه
دیگر است. يك دانه نعل و کفش انسان عدل دارد، عدلش [لنگه دیگرش است]. عدل این آستین
انسان، آستین دیگرش است. پای انسان عدل دارد، عدلش آن پای دیگر است.

مزاح پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ بِأَصْحَابِ دَرِ مَسْجِدِ

یک روز پیغمبر پیش اصحاب نشسته بودند - بعضی اوقات هم پیغمبر مزاح می کردند -
بعد یک پای شان را از زیر جامه بیرون آوردند و گفتند: «بگوئید بینم این پای من شکل چیست؟» تمام
اصحاب در فکر رفتند. یکی گفت: شکل فلان است، یکی گفت: شکل فلان است، و... هیچ کدام هم
درست نگفتند.

حضرت آن یک پای دیگرشان را هم درآوردند و گفتند: «شکل این است!» این می شود
معنای عدل. از این مزاح ها می کردند!

مزاح پیامبر و امیرالمؤمنین علیهما السَّلَامُ بِأَهْلِ مَسْجِدِ

یک وقت [پیغمبر] با امیرالمؤمنین علیه السَّلَامُ نشسته بودند و مشغول خرما خوردن بودند؛
بعد این دانه های خرما را که پیغمبر می خوردند هسته هایش را می گذاشتند جلوی امیرالمؤمنین.
هسته های امیرالمؤمنین و هسته های پیغمبر همه جلوی امیرالمؤمنین جمع شده بود؛ بعد پیغمبر یک
مزاحی کردند گفتند: «یا علی، نگاه کن چقدر خوردی!» امیرالمؤمنین هم شاگرد پیغمبر است، گفت:
«یا رسول الله، آن کسی که با هسته خورده بیشتر خورده است!»^۲

مزاح پیامبر اکرم با زن شاکری از شوهرش

یک روز زنی آمد پیش پیغمبر و شروع کرد به بدگویی از شوهرش که: این شوهر با من قهر

^۱ عوالم العلوم و المعارف، ج ۱۱، قسم ۲، ص ۸۵۷، به نقل از خلاصة الأذکار، مرحوم فیض کاشانی.

^۲ زهر الریبیع، ص ۷؛ انوار النعمانية، ج ۴، ص ۷۱.

کرده و چه کرده است و چه کرده و چه کرده است! حضرت گوش دادند و گفتند: «شوهر تو همان آدمی نیست که سفیدی چشمش غلبه دارد بر سیاهی اش؟!» گفت: نمی‌دانم یا رسول الله! حضرت فرمودند: «برو بین!»

حالا شوهر این با او قهر است دیگر! آمد [و به نحوی نگاه کرد]! همه مردها سفیدی بر سیاهی غلبه دارد دیگر؛ در تمام چشم‌ها سفیدی بر سیاهی غلبه ندارد؟! همیشه سفیدی بر سیاهی غلبه دارد! به واسطه آن نگاه آشتی شد دیگر، و کار تمام شد! او^۲

«كَذَّبَ الْعَادِلُونَ.» اما خدا لنگه ندارد، خدا عدل ندارد. عادل: یعنی آن کسی که عدل درست می‌کند؛ عادل بالله: یعنی آن کسی که برای خدا عدل درست می‌کند؛ عدل: یعنی اُنْبَاز و شريك. خدا یکی است. انسان با این يك لنگه کفش نمی‌تواند راه برود، عدل می‌خواهد. آدم با يك پا می‌تواند راه برود؟! با يك دست می‌تواند رانندگی کند؟! مرغ با يك بال می‌تواند بپرد؟! اما خداوند یکی است؛ دوتا بالش در خودش است، دوتا پا در خودش است، دوتا دست در خودش است، از خودش است؛ وجود مقدسش واحد است و عدل ندارد.

آن کسانی که در عالم وجود به چیزی توجه می‌کنند و از خدا غفلت می‌کنند، آن را عدل برای خدا قرار می‌دهند؛ آن می‌شود شريك. یعنی: خدایا، تو هستی، این هم جفت تو! از تو تنهایی کار بر نمی‌آید! تو در حکم پرنده‌ای هستی که یک بالت همان قدرت و عظمت است، یک بالت هم توجه به امور مادی؛ زن، فرزند، تجارت، حکومت، زراعت، علم، قدرت، آن چیزهایی که انسان در دنیا به آن توجه می‌کند و آنها را هم در مقابل خدا مؤثر می‌بیند؛ این می‌شود عدل خدا.

مشرکین، وجودشان در عالم گم می‌شود

حضرت می‌فرماید:

كَذَّبَ الْعَادِلُونَ؛ «همه اینها دروغ می‌گویند، این کسانی که برای خدا عدل قرار می‌دهند، شريك قرار می‌دهند، دروغ می‌گویند! خدا عدل ندارد.»

و ضَلُّوا ضَلًّا بَعِيدًا؛ «گم می‌شوند در يك گویی که خیلی بعید است! دیگر اصلاً پیدا نمی‌شوند!»

---

^۱ جهت اطلاع از لطائف و شوخی‌های پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و سلم، رجوع شود به مناقب آل ابی طالب علیهم السلام، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۱۴۵ - ۱۴۹؛ کشف الأسرار فی شرح الإستبصار، ج ۱، ص ۱۵۴ - ۱۶۲؛ محجة البیضاء، ج ۵، ص ۲۳۳.

^۲ مناقب آل ابی طالب علیهم السلام، ابن شهر آشوب، ج ۱، ص ۱۴۸؛ کشف الأسرار فی شرح الإستبصار، ج ۱، ص ۱۵۹.

بعضی از چیزها ممکن است گم شود ولیکن [اگر] انسان بگردد، فوراً پیدا کند، یا با زحمت پیدا کند؛ ولی بعضی چیزها گم می‌شود دیگر پیدا نمی‌شود، اصلاً پیدا نمی‌شود! این افرادی که برای خدا عدل قرار می‌دهند و شریک قرار می‌دهند، گم می‌شوند، وجودشان گم می‌شود! از عالم حیات و از حرم امن و امان الهی و از مقام قرب و از وزش نسیم‌های جان‌بخش عالم قرب گم می‌شوند، اصلاً به مشام آنها از این بوهای عطر نمی‌رسد و از این نسیم‌ها نمی‌رسد! گم می‌شوند.^۱

و خسرُوا خُسْرَاناً مُّبِيناً؛ «اینها زیان‌کار می‌شوند و دستشان خالی می‌شود؛ یک زیان و یک خسران آشکاری!»

ممکن است انسان یک‌وقت زیان کند ولی خیلی نمود نداشته باشد؛ ولی یک‌وقت این زیان خیلی نمود دارد؛ ورشکستگی خیلی عجیب می‌شود! این کسانی که برای خدا شریک قرار می‌دهند نتیجه‌اش این است!

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، وَ اخْتِمِ لِي بِخَيْرٍ وَ اكْفِنِي مَا أَهَمَّتَنِي مِنْ أَمْرِ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي؛ «خداوند! درود بی‌پایان خود را بر محمد و آل محمد بفرست، و عاقبت امر مرا ختم به خیر کن! (عاقبت، امر به خیر کن!)»

یعنی وقتی انسان می‌خواهد از دار دنیا برود، سیر باشد؟! مال داشته باشد؟! نه، نه! اینها عاقبت به خیری نیست؛ عاقبت به خیری یک معنی دیگر است.

بهترین روزها، روز مرگ است با نامه قبولی اعمال

امیرالمؤمنین علیه السلام در مسجد آمدند و دیدند مردم نشسته‌اند دارند با همدیگر صحبت می‌کنند؛ یکی در آن حلقه می‌گفت: بهترین روزها، روز جمعه است؛ یکی می‌گفت: نه، نیمه شعبان است؛ یکی می‌گفت: روز عرفه است. در بین آنها نزاع بود. یکی می‌گفت: بهترین ماه‌ها، ماه رمضان است؛ یکی می‌گفت: ماه رجب است؛ یکی می‌گفت: ماه محرم است؛ نزاع بود. در ساعت‌ها، یکی می‌گفت: ساعت اول زوال، بهترین ساعت‌ها است؛ یکی می‌گفت: بهترین ساعت‌ها نزدیک غروب است؛ یکی می‌گفت: نزدیک صبح است. حضرت فرمودند:

بهترین روزها، بهترین ماه‌ها، بهترین ساعت‌ها آن وقتی است که انسان می‌خواهد از دار دنیا برود، با نامه قبولی برود.^۲

^۱ جهت اطلاع بیشتر پیرامون نابود شدن گمراهان، قبل از وصول به عالم انوار، رجوع شود به معاد شناسی، ج ۸، ص ۱۶۱.

^۲ المواعظ العددیة، ص ۲۰۹، با قدری اختلاف.

ماه رمضان باشد، شوّال باشد، ذی‌القعدة باشد، جمعه باشد، شنبه باشد، شب باشد، روز باشد؛ هر چه می‌خواهد باشد، نامه قبولی دستش است! اگر نامه قبولی نباشد، هر چه می‌خواهد باشد؛ برای انسان چه فایده‌ای دارد؟!^۱

و اِخْتِمَ لِي بِخَيْرٍ «عاقبت مرا به خیر کن! این زحمات در دنیا، در این عالم نماند، اثری از چاشنی محبت تو به این اعمال بخورد و این نفوس سنگین و خسته ما را به عالم قرب حرکت بدهد!»
و اَكْفِنِي مَا اَهْمَمَنِي مِنْ اَمْرِ دُنْيَايَ وَ اٰخِرَتِي؛ «تمام آن اموری که بر عهده من است، خودت متکفل شو؛ چه امور دنیوی و چه امور اخروی!»

من آن آدمی نیستم که خودم از عهده دنیا بر بیایم، و امور اخروی را از تو تقاضا کنم؛ نه، از امور دنیوی هم بر نمی‌آیم! یعنی امور دنیوی و اخروی هر دو یک حکم دارد، هر دو برای تو است، تفاوتی ندارد. امر سنگین و سبک نسبت به اسماء و صفات تو معنا ندارد، علم بزرگ و کوچک معنا ندارد، امر دنیا و آخرت تفاوت ندارد، همه‌اش برای تو آسان است و همه‌اش به دست تو است؛ و چیزی از آنها در دست غیر تو نیست تا ما امر دنیا را از دنیا، و امر آخرت را از تو طلب کنیم؛ همه‌اش مال تو است، پس تو هم ما را کفایت کن!

از هر کسی بی‌رحم‌تر، نفس انسان است

و لَا تُسَلِّطْ عَلَيَّ مَنْ لَا يَرْحَمُنِي؛ «مسلط نکن بر من کسی را که بر من رحم نکند!»
نفس اماره باشد، شیطان باشد، حاکم ظالم باشد، هر چه باشد، کسی که رحم نکند؛ و از همه افراد آن کسی که بر انسان بیشتر رحم نمی‌کند، همین نفس خود انسان است! تمام این بلاهایی که به سر انسان می‌آید، مال این نفس است؛ تمام بدبختی‌ها، نکبت‌ها، معیشت‌های ضنک، کوری‌هایی که قلب او در این دنیا به آن مبتلا می‌شود، گرفتاری‌های معنوی، همه مال نفس است. خدایا، این را بر من مسلط نکن! نفس که از بین نمی‌رود، هست؛ ولیکن آن را تسلیم کن، او را زنجیر کن! مرا موفق کن که در مجاهدات، بر نفس غالب باشم و نفس تسلیم من بشود و

---

^۱ معاد شناسی، ج ۵، ص ۲۲۳:

«معیشت ضنک: یعنی معیشت ناگوار و با عُسرت و توأم با گرفتاری؛ نتیجهٔ إِعراض از یاد خدا است. گرچه اموال و ثروت فراوان باشد، ولی زندگی توأم با پریشانی و تشویش حواس و ابتلائات و بی‌برکت شدن عمر و ثروت و فرزند می‌گردد، و شخص در فشار روحی و هجوم خاطره‌های ناملایم و افکار شیطانی قرار می‌گیرد. ممکن است دارای تمکّن و قدرت و میلیون‌ها ثروت باشد، ولی یک غذای راحت و بدون تشویش، و یک خواب راحت و با فکر فارغ، و یک نفس راحت نکشد؛ و این نتیجهٔ إِعراض از یاد خدا است.»

کسی که از ربط با خدا و از یاد خدا إِعراض کند، و از اعتماد و اتکای به خدا روی گرداند، لازمه و نتیجهٔ زندگی دنیوی و معیشت او گرفتاری است.»

بر من غلبه نکند!

و اجعلْ عَلَيَّ مِنْكَ وَاقِيَةً بَاقِيَةً؛ «از طرف خودت یک حافظی برای من بفرست، یک حافظِ باقی، که مرا در لطف و کَنَفِ خود نگه دارد!»

واقی به معنای حافظ است. وقی، یقی: یعنی حَفِظَ يَحْفَظُ؛ امرش می‌شود «ق» و قایة: یعنی حفظ کردن. و اجعلْ عَلَيَّ مِنْكَ وَاقِيَةً یعنی حافظی از ناحیه خودت بر من بفرست که باقی هم باشد؛ ادامه داشته باشد و مرا حفظ کند! اگر مرا حفظ کند، دیگر خیلی خوب است! و اگر انسان، واقی داشته باشد چقدر خوب است! انسان در دریا می‌رود، در ته دریا برود، اگر واقی داشته باشد، داخل یک کپسول شیشه‌ای برود و آنجا هم اکسیژن به مقدار معین باشد، خُب باکی ندارد. اینها که به آسمان، می‌روند خود را در یک محفظه و در یک فضای متناسبی درمی‌آورند؛ این وقایة آنها است. خدایا! وقایه‌ای که ما از تو می‌خواهیم، آن واقی است که ذهن ما، فکر ما، سر ما را از توجه به غیر خودت محفوظ بدارد و دائماً متوجه به خودت کند و در این آستان محفوظ بدارد، و نگذارد که حتی در یک لحظه این وقایة شکسته شود و خللی در آن پیدا شود. این معنای واقی باقی است.

خداوندا! آن نعمت صالحی را که دادی از من سلب نکن

و لا تَسْلُبْنِي صَالِحَ مَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيَّ، و ارزقني من فضلك رزقاً واسعاً حلالاً طيباً؛ «خدایا! بهترین نعمتی که بر من دادی، آن نعمت صالحی که به من دادی، آن را از من سلب نکن، جدا نکن!»

خداوند علی‌اعلیٰ به انسان نعمت‌های زیادی داده است، اما در این نعمت‌ها یک نعمتش گُل است، از تمام نعمت‌ها یک نعمتش گل است، دو نعمتش گُل است؛ آن حال است، آن وجدان است، آن یقین است، آن توجه است، آن شوق است، آن ذوق است، آن عشق است، آن گرایش است، آن جذب است. هر چه هست، یک چیزی با هر کسی هست که برای او قیمت دارد، خدایا او را از من بگیر! اگر او را نگرفتی، بقیه چیزها دنبالش هست؛ اگر او را گرفتی، آن چیزهای پایین تر به درد نمی‌خورد. «و لا تَسْلُبْنِي صَالِحَ مَا أَنْعَمْتَ بِهِ عَلَيَّ؛ و از فضل خود به من رزقِ واسعِ حلالِ روزی کن!» بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَ صَلَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ